

БЛИЗЬКОСХІДНИЙ ВЕКТОР ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ: МОЖЛИВОСТІ І ПЕРСПЕКТИВИ

В статті розглянуто динаміку зовнішньої торгівлі України за географічними векторами із використанням показників її ефективності, виділено сучасні проблеми у забезпеченні необхідних темпів експорту. Привернуто увагу до ринку країн Близького Сходу та на підставі аналізу динаміки експортно-імпортних операцій обґрунтовано пропозиції щодо активного опрацювання Україною наявних можливостей в активізації зовнішньоторговельних відносин в напрямі даного регіону.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, зовнішня торгівля, експорт, імпорт, ефективність, економічна дипломатія.

К. А. FLISSAK

Ternopil National Economic University

MIDDLE EASTERN VECTOR OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF UKRAINE: OPPORTUNITIES AND PROSPECTS

The aim of the article is an analytical assessment of the effectiveness of Ukraine's foreign trade in recent years by geographical vectors in the system of world economy and an attempt to concentrate attention at the Middle East region. The article considers the dynamics of foreign trade of Ukraine for geographical vectors using the indicators of efficiency, dedicated modern problems in providing the necessary rate of exports. Noted that the current state of Affairs in Ukraine's relations with foreign partners, the state demands search of new partners from regions other than the traditional directions of export-import activities. Attention was drawn to the market of the Middle East and on the basis of the analysis of dynamics of export-import operations justified proposals for active processing Ukraine of existing possibilities in the activation of foreign trade relations in the direction of the region. With the purpose of implementing the proposals in the productive development of Ukraine's Middle Eastern vector of the foreign economic cooperation, suitable are following steps: the increasing participation of business in exhibition activities in the Middle East with the aim of disseminating information on their own products, the strengthening of efforts of Ukrainian diplomacy, aimed at the participation of actors of our country in the economic recovery in countries such as the Syrian Arab Republic, Iran, United Arab Emirates, Saudi Arabia/

Keywords. foreign economic activity, foreign trade, export, import, efficiency, economic diplomacy.

Постановка проблеми. Високий рівень експортоорієнтованості та експортозалежності ВВП України, а також дефіцит власних фінансово-кредитних ресурсів для реалізації інвестиційних проектів у життєво важливих сферах економіки суттєво актуалізують необхідність активізації всіх складових зовнішньоекономічної діяльності країни. Оскільки система зовнішньоекономічних зв'язків України ґрунтується на принципах ринкової економіки, то вона є залежною від геополітичних та гео економічних процесів у світовому господарстві. При цьому динамічні процеси у перерозподілі сфер впливу провідних гравців сучасного багатополярного світу заставляють Україну здійснювати постійний пошук нових ніш на зовнішніх ринках, освоювати перспективні їх сегменти та опрацьовувати актуальні вектори зовнішньоекономічної діяльності. Стосується це як зовнішньої торгівлі, так і подальшого розвитку міжнародного інвестиційного партнерства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню даної проблематики присвячені роботи вітчизняних (В.С. Будкіна, І.В. Бураковського, В.А. Вергуна, Ю.Г. Козака, В.Є. Новицького, А.С. Філіпенка, Т.М. Циганкової, І.М. Школи) та зарубіжних (А.С. Булатова, Е.Г. Кочетова, П.Р. Кругмана, В.В. Леонтєва, М. Обстфельда, М. Портера, Г. фон Хаберлера, Ф.-У. Ярманна) вчених. Ними обґрунтовані засади ефективної зовнішньоекономічної діяльності, визначені чинники позитивного та негативного впливу на рівень конкурентноздатності національних суб'єктів зовнішньоекономічних відносин на зовнішніх ринках, форми та методи освоєння їх сегментів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Разом з тим, реалії ХХІ століття вимагають від суб'єктів світової економіки активного пошуку резервів в напрямі інтенсифікації власної зовнішньоекономічної діяльності. Для України дане питання сьогодні стоїть особливо гостро – внутрішньополітична криза виллалась у найбільш складну ситуацію, із якою наша держава зіткнулась за роки своєї незалежності. Громадянське протистояння та зміна влади внаслідок суспільно-політичних протестів окрім очікуваних зрушень призвели до ряду економічних проблем, які потребують якомога швидшого розв'язання. Стосується це і сфери зовнішньоторговельних відносин України з її головними партнерами, оскільки впродовж 2013–2014 рр. спостерігається вагоме зниження обсягів експорту з усіма негативними для економіки країни наслідками, що може стати передумовою як втрати відповідних зовнішніх ринків, так і виникнення нових проблемних питань соціально-економічного характеру в Україні. В даному контексті самостійного значення набувають наукові обґрунтування щодо розвитку нових векторів зовнішньоекономічної діяльності та вироблення механізмів їх ефективного розвитку.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є аналітична оцінка динаміки ефективності зовнішньої торгівлі України впродовж останніх років за географічними векторами у системі світового господарства та спроба на цій основі привернути увагу до потенційно привабливого і недостатньо освоєного Україною регіону Близького Сходу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Впродовж останніх десятиліть в Україні спостерігається достатньо високий рівень залежності ВВП від її експорту. Зокрема, у 1996 р. за рахунок експорту формувалось 43,0% валового внутрішнього продукту, у 2000 р. – 57,8%, у 2004 р. – 58,5%, у 2005 р. – 46,9%, у 2009 р. – 41,9%, у 2010 р. – 37,3%, у 2011 р. – 41,4% (визначено автором на основі даних [1]), у 2012 р. – 39% і у 2013 р. – 34,8% (визначено за даними [2]). В цілому за розглядуваний період середньорічний рівень експорту у ВВП України складав 45,1%. Зазначене свідчить про вагомість і важливість як для економіки, так і для соціальної сфери України збереження здобутих зовнішніх ринків та обсягів експорту продукції і послуг.

Однак впродовж 2013–2014 рр. вітчизняна економіка зіткнулась рядом відчутних труднощів, серед яких найбільш відчутними є проблеми з територією Автономної Республіки Крим, падіння курсу національної валюти на 50% і більше, загострення в питаннях торговельно-економічного співробітництва із державами СНД і, в першу чергу, з Російською Федерацією, яка всі 23 роки української незалежності залишалась головним торговельним партнером нашої країни. Потенційно можливі втрати відповідних ринків (за останні 5 років частка Росії у вітчизняному експорті товарів коливалась в межах від 21,4% до 29%, в імпорті товарів – від 29,1% до 36,5%, в зовнішньоторговельному обороті – від 25,5% до 32,4%) повинні бути компенсовані нарощенням активності в інших сегментах та на нових векторах зовнішньої торгівлі.

Об'єктивна оцінка ситуації щодо освоєння відповідних векторів зовнішньої торгівлі у географічному сегменті можлива на підставі порівняння даних про рівень ефективності зовнішньої торгівлі України. Найбільш узагальнено про рівень ефективності експортних операцій свідчать насамперед такі показники як:

- 1) зовнішньоторговельне сальдо та його відношення до обсягу зовнішньоторговельного обороту країни;
- 2) коефіцієнт покриття імпорту експортом;
- 3) сума імпорту в доларах США на 1 долар США експорту (можливо також визначення даного показника у євро).

У таблиці 1 наведені дані щодо динаміки зазначених показників у зовнішній торгівлі України за географічною ознакою, а також з країнами СНД.

З наведених даних випливають наступні висновки:

- по-перше, коефіцієнт покриття імпорту до України її експортом за 2010 – 2013 рр. по загальних обсягах має негативну тенденцію до зниження – з 0,85 до 0,82;
- по-друге, аналогічна тенденція для даного показника присутня також у зовнішній торгівлі України з країнами Європи (з 0,69 до 0,60) і Америки (з 0,70 до 0,50);
- по-третє, має місце стійка тенденція до зростання частки негативного сальдо відносно обсягів зовнішньоторговельного обороту з країнами Європи (з 18,2% у 2010 р. до 25,2% у 2013 р.) та Америки (з 17,9% у 2010 р. до 33,5% у 2013 р.);
- по-четверте, в цілому позитивне зовнішньоторговельне сальдо і відповідно коефіцієнт покриття імпорту експортом вище одиниці отримано у торгівлі з країнами Азії (в межах 1,03 – 1,40) та Африки (від 3,45 до 6,80).

Дані висновки підкреслюють необхідність вироблення комплексу економічних та організаційних заходів щодо виправлення ситуації і нарощення обсягів експорту на традиційних зовнішніх ринках. При цьому слід пам'ятати, що первинними факторами у збільшенні експорту залишаються виробництво, його обсяги, асортимент, якість продукції і її належний рівень конкурентоспроможності. Вторинними факторами збільшення обсягів експорту розглядаємо комплекс організаційно-економічних заходів щодо підтримки вітчизняного експорту та застосування інструментарію економічної дипломатії. При цьому вважаємо за необхідне звернути увагу на останній із вище приведених висновків, який дає підстави стверджувати про наявність певних переваг для зовнішньої торгівлі України на ринках Азії та Африки.

Аналіз статистичних даних щодо торговельно-економічних відносин України з її партнерами свідчить, що значний потенціал для нарощення торговельно-економічного співробітництва є в країнах Арабського світу на Близькому Сході. Якщо у 2013 р. в загальних обсягах українського експорту на країни СНД приходилось 34,8%, країни Європи – 26,9%, країни Америки – 3,4%, то на країни Близького Сходу – 12,5% (визначено автором за даними [4]). При цьому позитивне сальдо у торгівлі з країнами Близького Сходу становило 85,7% від суми товарообороту. У таблиці 2 наведені дані щодо показників ефективності зовнішньої торгівлі України в розрізі країн Близького Сходу.

Головними імпортерами української продукції на Близькому Сході є Єгипет, Іран, Саудівська Аравія, Ірак, Сирія, Йорданія. Як свідчать дані таблиці 2, у зовнішній торгівлі України з країнами Близького Сходу суттєво переважає український експорт. Подальший розвиток експорту на розглядуваному для

Україні регіональному ринку може охоплювати також опрацювання можливостей збільшення імпорту в контексті його диверсифікації, особливо в частині енергоносіїв.

Таблиця 1

Показники ефективності зовнішньої торгівлі України в розрізі частин світу та СНД (Розраховано автором за даними [3])

	Експорт, \$ млн	Імпорт, \$ млн	Зовнішньо- торговий оборот, \$ млн	Зовнішньоторгове сальдо		Коефіцієнт покриття імпорту експортом	Сума в \$ імпорту на \$1 експорту
				\$ млн	в % до ЗТО		
Всього:							
2010	51 430,5	60 740,0	112 170,5	-9 309,5	8,3	0,85	1,1810
2011	68 394,2	82 608,2	151 002,4	-14 214,0	9,4	0,83	1,2078
2012	68 809,8	84 658,1	153 467,9	-15 848,3	10,3	0,81	1,2303
2013	63 312,0	76 964,0	140 276,0	-13 652,0	9,7	0,82	1,2156
<i>в т.ч.:</i>							
Країни СНД:							
2010	18 744,5	26 697,4	45 441,9	-7 952,9	17,5	0,70	1,4243
2011	26 177,0	37 212,4	63 389,4	-11 035,4	17,4	0,70	1,4216
2012	25 302,6	34 452,6	59 755,2	-9 150,0	15,3	0,73	1 9773
2013	22 063,6	27 931,2	49 994,8	-5 867,6	11,7	0,79	1,2659
Європа:							
2010	13 839,4	20 002,8	33 842,2	-6 163,4	18,2	0,69	1,4453
2011	18 442,4	27 065,9	45 508,3	-8 623,5	18,9	0,68	1,4676
2012	17 424,0	27 556,0	45 232,9	-10 132,0	22,4	0,63	1,5815
2013	17 064,4	28 558,3	45 622,7	-11 493,9	25,2	0,60	1,6736
Азія:							
2010	13 722,1	10 023,4	23 745,5	3 698,7	15,6	1,40	0,7305
2011	17 737,8	13 279,9	31 017,7	4 457,9	14,4	1,34	0,7487
2012	17 676,9	17 132,7	34 809,6	544,2	1,6	1,03	0,9692
2013	16 813,0	15 233,3	32 046,3	1 579,7	4,9	1,10	0,9060
Африка:							
2010	3 018,7	874,4	3 893,1	2 144,3	55,1	3,45	0,2897
2011	3 344,2	940,6	4 284,8	2 403,6	56,1	3,55	0,2813
2012	5 638,2	851,3	6 489,5	4 786,9	73,8	6,62	0,1510
2013	5 099,5	749,8	5 849,3	4 349,7	74,4	6,80	0,1470
Америка:							
2010	2 005,0	2 878,9	4 883,9	-873,9	17,9	0,70	1,4359
2011	2 552,3	3 913,9	6 466,2	-1 361,6	21,1	0,65	1,5335
2012	2 607,3	4 453,2	7 060,5	-1 845,9	26,1	0,58	1,7080
2013	2 163,6	4 339,4	6 503,0	-2 175,8	33,5	0,50	2,0056
Австралія і Океанія:							
2010	28,4	261,4	289,8	-233,0	80,4	0,11	9,2042
2011	29,8	194,0	223,8	-164,2	73,4	0,15	6,5101
2012	50,9	195,7	246,6	-144,8	58,7	0,26	3,8448
2013	40,0	93,7	133,7	-53,7	40,2	0,43	2,3425

Разом з тим, при визначенні можливостей для розширення експортної експансії України на ринку країн Близького Сходу доцільно, на наш погляд, взяти до уваги географічну структуру імпорту до Арабського світу, оскільки такі дані вказують на діючі міжрегіональні торговельно-економічні зв'язки зазначених країн. В таблиці 3 приведені дані щодо укрупненої географічної структури імпорту до країн Близького Сходу.

Як видно із приведених даних, серед країн Близького Сходу більшу зацікавленість в імпорті з країн з розвинутою економікою демонструють Алжир, Ліван, Мавританія, Марокко та Туніс, причому найбільш привабливим для них є надходження товарів з країн Європи, в тому числі з Європейського Союзу. Так, у 2013 р. імпорт з ЄС склав 52,3% від загальних його обсягів в Алжирі, 61% в Тунісі, 47,4% в Марокко. Частка товарів, імпортованих із США та Канади в країні Арабського світу не перевищує 13,4%. Однак більшість країн Близького Сходу віддають перевагу імпорту з країн, що розвиваються, особливо із Східної, Південної, Південно-Східної та Західної Азії.

Так, впродовж зазначеного періоду відбулось скорочення частки імпорту з Європейського Союзу в Джібуті (з 34,9% до 8,8%), Єгипті (з 42,3% до 28,5%), Ємені (з 26,8% до 10,3%), Йорданії (з 33,4% до 17,6%), Кувейті (з 38,9% до 21,1%), Лівані (з 53% до 39,5%), Лівії (з 62,6% до 37,6%), Омані (з 33,4% до 15,1%), Катарі (з 47,6% до 22%), ОАЕ (з 32,6% до 20,7%), Саудівській Аравії (з 34% до 24,6%), Сирії (з 31,7% до 21,3%), Судані (з 36,8% до 12,1%). Подібна тенденція і в динаміці імпорту із США. Зокрема, за цих же 18 років частка імпорту із Сполучених Штатів Америки зменшилась в Алжирі (з 13,2% до 3,5%), Єгипті (з 18,6% до 7,7%), Ємені (з 8,6% до 3,7%), Йорданії (з 9,3% до 6,7%), Кувейті (з 16,1% до 11,8%), Саудівській Аравії (з 21,5% до 13,4%), Сирії (з 6,8% до 2,3%), Судані (з 5,4% до 1,0%), Тунісі (з 5,1% до 2,6%) [5].

Зниження частки імпорту в одних сегментах зовнішньоторговельних відносин неминує означає його зростання в інших. Це дає підстави вести мову про виникнення нових потенційних шансів для

українського експорту на ринках країн Близького Сходу, які потребують ретельного опрацювання Міністерством економічного розвитку та торгівлі України і українським бізнесом із застосуванням повного спектру інструментів економічної дипломатії.

Таблиця 2

Показники ефективності зовнішньої торгівлі України з країнами Близького Сходу у 2013 р.
(розраховано автором на основі даних [4])

№ п/п	Експорт, \$ млн	Імпорт, \$ млн	Зовнішньо-торговий оборот, \$ млн	Зовнішньоторгове сальдо		Коефіцієнт покриття імпорту експортом	Сума в \$ імпорту на \$1 експорту
				\$ млн	в % до ЗТО		
Всього	63 312,0	76 964,0	140 276,0	-13 652,0	9,7	0,82	1,2156
<i>в тому числі:</i>							
Країни Близького Сходу	7 944,5	609,5	8 554,0	7 335,0	85,7	13,03	0,0767
<i>з них:</i>							
Країни-експортери нафти	3 279,7	374,0	3 653,7	2 905,7	79,5	8,77	0,1140
1. Алжир	103,0	18,5	121,5	84,5	69,5	5,57	0,1796
2. Бахрейн	7,6	3,5	11,1	4,1	36,9	2,17	0,4605
3. Ємен	13,3	0,0	13,3	13,3	100,0	0,0	0,0000
4. Ірак	767,8	0,2	770,0	767,6	99,7	3 839,00	0,0002
5. Іран, ІР.	793,9	83,7	877,6	710,2	80,9	9,13	0,1054
6. Катар	7,7	14,0	21,7	-6,3	29,0	0,55	1,8182
7. Кувейт	30,2	0,3	30,5	29,9	98,0	100,66	0,0099
8. Лівія	273,8	0,2	274,0	273,6	99,9	1369,00	0,0007
9. ОАЕ	450,4	68,6	519,0	381,8	65,0	6,57	0,1523
10. Оман	49,9	1,4	51,3	48,4	94,3	35,64	0,0280
11. Саудівська Аравія	782,1	183,9	966,0	598,2	61,9	4,25	0,2351
Країни-імпортери нафти	4 664,8	235,5	4 900,3	4 429,3	90,4	19,81	0,0505
12. Джибуті	39,6	-	39,6	39,6	100,0	-	0,0000
13. Єгипет	2 720,6	136,7	2 857,3	2 583,9	90,4	19,90	0,0502
14. Йорданія	412,4	14,6	427,0	397,8	93,2	28,24	0,0354
15. Ліван	373,7	1,8	375,5	371,9	99,0	207,61	0,0048
16. Мавританія	17,1	3,6	20,7	13,5	65,2	4,75	0,2105
17. Марокко	297,7	53,9	351,6	243,8	69,3	5,52	0,1810
18. Судан	75,1	0,8	75,9	74,3	97,9	93,88	0,0106
19. Сирія	430,1	10,1	440,2	420,0	95,5	42,58	0,0235
20. Туніс	298,5	14,0	312,5	284,5	91,0	21,32	0,0469

Беручи до уваги, що традиційно основними напрямками зовнішньої торгівлі України були вектори СНД і ЄС, а також те, що Євросоюз та його окремі країни-члени є нашими стратегічними партнерами в зовнішній торгівлі, звертаємо увагу на справедливі твердження ряду публікацій зі сфери економічної безпеки, що надмірна «прив'язка» до однієї держави або групи країн в кінцевому результаті може стати причиною втрати впливу на розвиток внутрішньої економіки та, в найбільш крайніх варіантах, передачею частини економічного суверенітету країнам-торговельним партнерам. Тому вбачаємо наше завдання у виокремленні та обґрунтуванні альтернативного напрямку, який би не обмежувався вже напрацьованими зв'язками із постійними країнами-партнерами.

Так, географічна віддаленість обмежує можливості торговельної співпраці із країнами Америки та Океанії, а наявність відмінностей у структурах попиту та пропозиції – із країнами Центральної та Південної Африки. В даному контексті вважаємо, що вітчизняному бізнесу та державним структурам, відповідальним за просування його інтересів за кордоном, доцільно звернути увагу на країни Близького Сходу.

За останні роки даний регіон не відігравав вирішального значення у вітчизняній зовнішньоекономічній політиці. Так, частка експорту з України до Арабського світу коливалась в межах 6,9%–9,0%, а імпорту – в межах 0,5%–0,6%. Помітною, як видно з даних таблиці 1, є диспропорція у обсягах товарних потоків: сума доходів від експорту в 10-15 разів переважали українські витрати на імпорт. Зважаючи на істотні значення негативного зовнішньоторговельного сальдо України в сучасних умовах, розвиток та поглиблення контактів із нетто-імпортерами стає дедалі важливішим.

Сьогодні в структурі товарів, які представляють інтерес для українських партнерів з Близького Сходу, переважно сировинні та сільськогосподарські товари. В першу чергу, це чорні метали, зернові культури, а також насіння і плоди олійних рослин та жири рослинного та тваринного походження. Серед товарів, які Україна могла б запропонувати додатково – продукція тваринництва (дана позиція поки що використовується нашою країною недостатньо через специфіку споживчого попиту на таку продукцію в країнах розгляданого регіону, обумовлену домінуючою тут релігією – ісламом), вироби з чорних та кольорових металів, продукція машинобудування, особливо авіабудування.

Слід відзначити, що на шляху розширення торговельно-економічних відносин між Україною і країнами Близького Сходу одним з факторів негативного впливу є надмірна повільність з розглядом

проектів нових угод в українських уповноважених установах. Одночасно, як відзначають українські дослідники, на сьогодні спостерігається відсутність концептуального бачення і зафіксованих в політичних документах чітких орієнтирів зовнішньої політики України на Близькому і Середньому Сході [6, с.209–216]. Враховуючи потенціал у зовнішній торгівлі між країнами, Україна має всі можливості закріпити за собою провідне положення серед східноєвропейських партнерів ряду країн Близького Сходу. Провідну роль в цьому процесі повинна, на нашу думку, відіграти також ефективна система нормативного регламентування і регулювання експортно-імпорتنних операцій України з країнами Близького Сходу, яка повинна ґрунтуватись на взаємовигідних позиціях і орієнтуватись на комплементарний ефект.

Таблиця 3

Укрупнена географічна структура імпорту країн Арабського регіону, 2012 р., в процентах (складено автором на основі [5])

Імпортери	Надходження імпорту:												
	всього	Країни розвинутої економіки					Країни перехідної економіки	Країни, що розвиваються					
		з них:						всього	з них:				
		всього	в т.ч. ЄС	США, Канада	Японія	Інші			Африканські країни	Американські країни	Країни Східної, Південної і Південно-Східної Азії	Країни Західної Азії	Країни Океанії
Алжир	60,6	53,4	52,3	3,5	1,8	1,8	3,3	36,1	3,8	7,5	18,9	5,9	0,0
Бахрейн	36,7	19,4	17,3	9,1	6,1	2,1	0,1	63,2	0,9	4,2	20,8	37,3	0,0
Джібуті	15,3	8,9	8,8	4,3	1,7	0,5	4,0	80,6	8,6	2,1	60,5	9,4	...
Єгипет	41,8	29,7	28,5	7,7	2,4	2,0	10,1	48,1	3,4	5,8	23,0	15,9	0,0
Йорданія	29,1	18,4	17,6	6,7	1,9	2,1	7,0	63,9	4,8	3,3	20,1	35,7	0,0
Ірак	23,3	15,6	14,7	5,4	1,0	1,4	4,3	72,3	1,6	1,1	24,2	45,4	0,0
Смен	19,4	10,6	10,3	3,7	2,4	2,7	2,3	78,3	4,1	5,0	35,4	33,8	0,0
Катар	46,4	24,7	22,0	13,0	5,5	3,1	0,2	53,5	1,3	1,7	15,7	34,8	0,0
Кувейт	46,2	23,2	21,1	11,8	8,2	3,0	0,4	53,4	1,4	2,0	29,2	20,8	0,0
Ліван	52,6	42,2	39,5	8,2	1,4	0,8	7,4	40,0	6,9	3,0	14,9	15,3	0,0
Лівія	44,2	38,7	37,6	3,1	1,0	1,3	3,4	52,4	13,2	3,0	21,5	14,7	...
Мавританія	56,2	45,7	45,3	7,8	1,3	1,3	1,0	42,8	9,2	6,5	20,8	6,3	0,0
Марокко	57,5	48,4	47,4	6,4	1,5	1,2	8,5	34,0	5,1	4,5	11,1	13,4	0,0
ОАЕ	39,0	22,4	20,7	10,5	4,2	1,9	0,7	60,3	2,8	1,6	45,8	10,1	0,0
Оман	35,1	16,1	15,1	5,9	10,5	2,6	0,8	64,1	1,2	4,6	24,8	33,6	...
Палестина	85,1	8,1	7,1	0,3	0,1	75,6	0,1	14,7	1,5	0,8	5,7	6,8	0,0
Саудівська Аравія	48,4	26,2	24,6	13,4	6,1	2,7	1,5	50,1	2,6	3,1	35,7	8,6	0,0
Сирія	26,7	22,5	21,3	2,3	1,3	0,6	10,3	63,0	6,0	4,2	25,4	27,4	...
Сомалі	9,1	6,9	6,8	2,2	0,0	0,1	0,2	90,6	4,1	1,7	57,6	27,2	0,0
Судан	21,1	12,8	12,1	1,0	2,2	5,1	3,0	75,9	9,9	2,6	43,5	19,9	0,0
Туніс	65,8	62,0	61,0	2,6	0,5	0,6	4,8	29,4	9,2	3,0	11,7	5,5	0,0

Одним з реальних практичних кроків щодо ефективного освоєння українською стороною ринків країн Близького Сходу вбачається підписання Україною з відповідними державами регіону двосторонніх Угод про створення зон вільної торгівлі.

В товарному асортименті, який може бути успішно активованим в українському експорті до ряду країн Близького Сходу такі позиції, як металоріжучі станки, ковальсько-пресове обладнання, дизель-генератори, бурові станки, доменне і сталеплавильне обладнання, автомобільні крани.

В торгівлі України з країнами Близького Сходу, на наш погляд, може бути відкритим один цілком новий товарний напрям: оскільки в ряді країн Арабського світу гострим є питання забезпечення питною водою і більшість програм щодо її забезпечення є державними, то вважаємо доцільним опрацювати питання поставки цього життєво важливого продукту з України. Наявні природні ресурси України в цьому відношенні створюють передумови для успішної реалізації таких довгострокових торгових проектів.

В інвестиційному співробітництві українського бізнесу з представниками країн Близького Сходу, яке обов'язково супроводжує ефективну зовнішню торгівлю, перспективними є наступні напрями:

- участь в енергетичних проектах ряду країн (наприклад Сирійської Арабської Республіки), які можуть супроводжуватись поставкою обладнання, комплектуючих та запасних частин;
- участь українських компаній в реалізації масштабних інфраструктурних проектів – будівництві залізниць та автошляхів, ліній електропередач, нафтопроводів і газопроводів;
- участь в освоєнні родовищ нафти та інших мінеральних ресурсів в Арабському світі;
- розвиток військово-технічного співробітництва із зацікавленими країнами Близького Сходу.

Розглядаючи Близькосхідний вектор розвитку торговельно-економічного співробітництва України

не можна ігнорувати той момент, що зволікання в пошуку нових форм і методів співробітництва може привести в майбутньому до того, що найбільш перспективні ніші на ринках Близького Сходу займуть інші країни.

Вважаємо, що з метою реалізації пропозицій в продуктивному освоєнні Україною Близькосхідного вектора зовнішньоекономічного співробітництва, доцільними є наступні кроки:

по-перше, активізація участі вітчизняного бізнесу у виставково-ярмаркових заходах в країнах Близького Сходу з метою поширення інформації про власну продукцію.

по-друге, посилення зусиль української дипломатії, спрямованих на участь суб'єктів економічної діяльності нашої держави у відбудові економіки таких країн, як Сирійська Арабська Республіка та Ірак;

по-третє, інтенсифікація роботи щодо просування інтересів України на ринках таких держав, як Іран, Об'єднані Арабські Емірати, Саудівська Аравія;

по-четверте, проведення на регіональному рівні семінарів для бізнесу з питань використання інструментів комерційної дипломатії стосовно виходу на ринки країн Близького Сходу та закріплення на них. Зокрема, український бізнес активніше почав використовувати можливості мережі Інтернет, проте він не враховує роль мовного фактору: майже всі держави даного регіону належать до ісламської цивілізації, представники якої набагато активніше йдуть на контакт за умови отримання презентаційних матеріалів арабською мовою.

Саме цивілізаційний чинник треба врахувати ще в одній обставині. Бізнес країн Азії зберігає відданість традиціям, серед яких важливе місце відводиться ролі державної влади та її підтримці щодо реалізації бізнес-проектів. Тому вважаємо, що економія з боку України на дипломатичному забезпеченні зовнішньоекономічної діяльності є контрпродуктивною. Заощадження коштів на додаткових фахівцях в структурі економічної дипломатії трансформуються у втрачені контракти та зв'язки, які б могли дозволити посилити позиції України в системі зовнішньоекономічних та геоekonomічних процесів, забезпечити достатнє підґрунтя для повноцінного розвитку вітчизняної економіки.

Висновки

Аналіз стану торговельно-економічних відносин України з її партнерами свідчить про значний потенціал для їх нарощення з країнами Арабського світу на Близькому Сході. Подальший розвиток експорту на розглядуваному для України регіональному ринку може охоплювати також збільшення імпорту в контексті його диверсифікації, особливо в частині енергоносіїв. При визначенні можливостей для розширення експортної експансії України на ринку країн Близького Сходу доцільно, на наш погляд, брати до уваги географічну структуру імпорту до Арабського світу, оскільки такі дані вказують на діючі міжрегіональні торговельно-економічні зв'язки зазначених країн.

В зв'язку з тим, що зниження частки імпорту в одних сегментах зовнішньоторговельних відносин країн неминуче означає його зростання в інших, є підстави вести мову про виникнення нових потенційних шансів для українського експорту на ринках країн Близького Сходу, які потребують ретельного опрацювання Міністерством економічного розвитку та торгівлі України і українським бізнесом із застосуванням повного спектру інструментів економічної дипломатії. Провідну роль в цьому процесі повинна, на нашу думку, відіграти ефективна система нормативного регламентування і регулювання експортно-імпортних операцій України з країнами Близького Сходу, яка мала б ґрунтуватись на взаємовигідних позиціях і орієнтуватись на комплементарний ефект.

Одним з реальних практичних кроків щодо ефективного освоєння українською стороною ринків країн Близького Сходу могло б стати підписання Україною з відповідними державами регіону двосторонніх Угод про створення зон вільної торгівлі.

Вважаємо, що з метою реалізації пропозицій в продуктивному освоєнні Україною Близькосхідного вектора зовнішньоекономічного співробітництва, доцільними є наступні кроки:

по-перше, активізація участі вітчизняного бізнесу у виставково-ярмаркових заходах в країнах Близького Сходу з метою поширення інформації про власну продукцію.

по-друге, посилення зусиль української дипломатії, спрямованих на участь суб'єктів економічної діяльності нашої держави у відбудові економіки таких країн, як Сирійська Арабська Республіка та Ірак;

по-третє, інтенсифікація роботи щодо просування інтересів України на ринках таких держав, як Іран, Об'єднані Арабські Емірати, Саудівська Аравія;

по-четверте, проведення на регіональному рівні семінарів для бізнесу з питань використання інструментів комерційної дипломатії стосовно виходу на ринки країн Близького Сходу та закріплення на них.

Література

1. World Statistics Pocketbook 2013 Edition. – United Nations, New York, 2013. – 251 P.
2. Таблиця основних показників економічного розвитку України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=78203&cat_id=78198
3. Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua

4. Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами за 2013 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua

5. UNCTAD Handbook of Statistics 2013. New York and Geneva 2013. P. 70–81.

6. Гергель Ю.В. Українсько-сирійські відносини на початку XXI століття: основні проблеми та гальмівні чинники / Ю.В. Гергель // Вісник Київського славістичного університету. – К., 2009. – Вип. 41. – С. 209–216.

References

1. World Statistics Pocketbook 2013 Edition. – United Nations, New York, 2013. – 251 P.
2. Tablytzya osnovnyh pokaznykiv ekonomichnogo rozvytku Ukrainy. – URL: www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=78203&cat_id=78198 [in Ukrainian]
3. Geografichna struktura zovnishnyoji torgivli tovaramy URL: www.ukrstat.gov.ua [in Ukrainian]
4. Geografichna struktura zovnishnyoji torgivli tovaramy za 2013 rik URL: www.ukrstat.gov.ua [in Ukrainian]
5. UNCTAD Handbook of Statistics 2013. New York and Geneva 2013. P.70–81.
6. Gergel Yu.V. Ukrainsko-siriyski vidnosyny na pochatku XXI stolittya: osnovni problemy ta galmivni chynnyky // Visnyk Kyivskogo slavistychnogo universytetu. – Vyp. 41. – K., 2009. – S. 209–216 [in Ukrainian]

Надійшла 07.08.2014; рецензент: д. е. н. Куриляк В. Є.